
Pressentiment de l'abisme. Tres històries vallesanes directes cap al 1914

Plàcid Garcia-Planas / placidgplanas@gmail.com

La Primera Guerra Mundial va acabar molt després de 1918 i va començar molt abans de 1914. Sabadell i el Vallés, abans i després, bategaven amb Europa. El pressentiment de l'esclat, del suïcidi dels europeus, era present entre nosaltres en els llocs més insospitats: en el violoncel d'un músic, el teler d'un fabricant o el diari d'un recluta.

Paraules clau

Mollet, Primera guerra mundial, Richard Hartmann, Sabadell, Vernet les Bains

Figura 1. Els empleats del casino de Vernet, a la Catalunya Nord, fotografiats el gener 1912. Antoni Baqués és entre els joves del fons (Col·lecció Plàcid Garcia-Planas).

Esmòquing

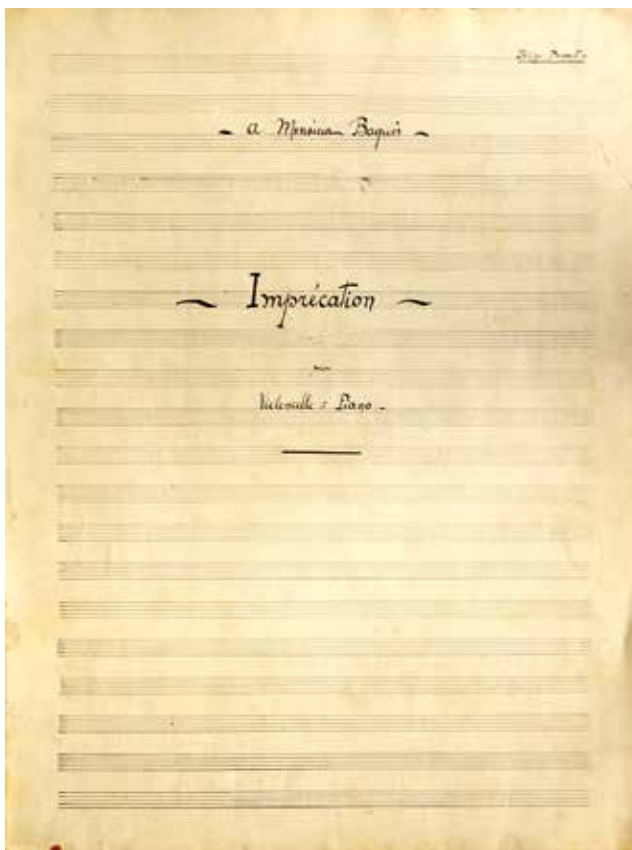
El jove sabadellenc estrenava esmòquing.
Va seure. Va mirar el públic, majoritàriament anglès.
Va mirar el pianista, un noi de l'alta societat parisenca.
I va començar a tocar el violoncel.

La vetllada –als volts del Nadal de 1912– és una imatge ben ajustada a la Belle Époque que estava a punt de rebenar. El jove sabadellenc –Antoni Baqués– feia de músic a la petita orquestra del casino de Vernet, al Pirineu nord-català, i els clients anglesos van de-

manar expressament aquella vetllada. Van saber que el noi parisenc i pianista, de bona família, s'havia fet amic del noi sabadellenc, senzill, i que li havia compost i dedicat una peça per a violoncel i piano. I els anglesos van voler escoltar la partitura.

El parisenc es deia Philippe Denaut i la seva composició, *Imprécation*.

Baqués explica tot això en una carta dirigida als seus pares i a la seva germana, a Sabadell, escrita des de Vernet el 24 de gener de 1913. Carta que, amb el manuscrit de la partitura i altres papers, vaig trobar

un dia on acaben quasi sempre la història i els seus balnearis: de camí cap a la bassa.

“Vernet, d’un mes ençà, ha canviat molt respecte a la clientela i a la temperatura –escriu Baqués–. S’ha acabat aquella misèria de gent dins del Casino; ara cada dia és ple de la selecta i engominada colònia anglesa. En una paraula, estem en plena temporada. L’hivern dur ha fugit i comencen a sortir les flors.”

El músic sabadellenc explica als seus pares la vetllada en la qual va estrenar l’esmòquing. Els explica l’amor del seu amic per la música, “per a ell, no existeix una altra cosa”, i com es van conèixer: “Tot i ser d’una família important de París, clienta del Casino, va ser com un amic, venint cada dia a tocar amb nosaltres”. I els explica també la composició: “Aquesta petita joia me la va dedicar a mi, donant-me-la abans d’anar-se’n. Molts clients, al saber que l’havia

compost, van insistir perquè la donéssim a conèixer al públic, i van organitzar la vetllada en la qual vaig interpretar aquesta partitura per a la colònia anglesa, acompanyat al piano pel mateix compositor.”

És molt probable que Rudyard Kipling fos present en aquella vetllada: l’escriptor *imperial*, fascinat pel Canigó, era aquella temporada a Vernet.

L’escena té un punt de Thomas Mann. De *La muntanya màgica*. Un casino a l’alt Pirineu, el públic anglès que omple la sala, el *pijo* parisenc al piano i el jove sabadellenc al violoncel.

“Fa una setmana que els dies van lliscant plens de llum i enviant-nos el seu alè –escriu Baqués en un atac de primavera–, i això fa que el nostre cor, ficat en el monòton i glacial hivern, es desperti en dolces i rosades esperances.”

És una postal perfecta del món que esclataria vint mesos després.

Figura 2-4. Partitura original de la peça per a violoncel i piano que Philippe Denaut va compondre i va dedicar a Antoni Baqués, el desembre de 1912 (Col·lecció Plàcid Garcia-Planas).

21

Màquina

Dos mesos abans d'aquell concert, la venda d'una maquinària tèxtil destinada a Sabadell ens ofereix un segon pressentiment de l'abisme.

El 30 d'octubre de 1912, a Barcelona, un representant d'assortiments industrials estrangers aconseguia vendre tres cardes, una màquina d'obrir i barrejar, una emborradora, una repassadora, una metxera, sis màquines d'esmerilar i tres selfactines. Tot aquest material acabaria instal·lat en una nau de la Societat Joan Llonch Germans. Molt poc abans, aquell representant havia venut un assortiment de cardes a Salvador Ribé, també a Sabadell.

Què té, aquesta venda, de pressentiment?

Fins aquell moment, el gruix de telers i màquines que s'instal·laven a les fàbriques de Sabadell, com a la resta de Catalunya, eren de la mateixa procedència: del gegant anglès Platt, Brothers and Company. I aquella

venda era un intent dels alemanys de trencar aquest monopoli. El representant era Ernest Rosenberger i el representat era Richard Hartmann, un imperi de maquinària industrial de Chemnitz, a Saxònia.

Tot això ho recorda Feliu Gambús i Guarro en una petita memòria autopublicada el 1971, un exemplar de la qual va regalar al meu pare el dia de Sant Jordi d'aquell any: està registrada a la biblioteca d'Artèxtil el 24 d'abril.

Per als alemanys es tractava, essencialment, d'obrir mercat. "Tant del preu fixat com de les altres condicions pactades –recorda Gambús–, sembla deduir-se, amb prou claredat, que d'allò que es tractava era de vendre gairebé a qualsevol preu, i a pagar de qualsevol manera, perquè a tot això cal afegir-hi que corrien a càrrec del venedor les despeses de transport de maquinària i llur muntatge, fins a posar-la en marxa."

Figura 5. Placa d'un teler anglès construït el 1919 per Platt, Brothers and Company i que va funcionar a Sabadell fins a la dècada de 1970.

22 Fou aquella pugna, que també passava per Sabadell, i no pas Sarajevo, el que ho reberentaria tot.

“Si em dius que allò [Sarajevo] fou una excusa o un pretext per tal de justificar l’acció bèl·lica davant les cancelleries, et contestaré que estem d’acord i que vinc amb tu –escriu Gambús. Per contra, si insisteixes a afirmar que allò fou la causa vertadera, et diré que no m’esperis.”

“El poc o molt que he llegit –conclou– i el que porto vist m’han portat al convenciment que sempre, i en major grau en el segle passat i en el que som, totes les guerres entre nacions, malgrat que hagin estat iniciades invocant sagrats ideals de tota llei, en el fons i de veritat no s’ha tractat d’altra cosa que de la defensa d’interessos materials i de conservar, o tractar de tenir, la supremacia damunt determinades zones amb l’única finalitat de remenar les cireres i triar les més grosses i millor assaonades per tal de menjar-se-les amb la major tranquil·litat, deixant la rampoina per altri.”

Amor

La tercera premonició vallesana és del 1906, d’un noi de Mollet que tenia unes ganes boges de lligar.

Acabava de fer vint anys i el van uniformar com a soldat de la República Francesa. Es va comprar una llibreta al Grand Bazar et Nouvelles Galeries de Perpinyà. I, a la ciutatella de la capital del Rosselló, va començar a escriure-hi: tot el que sentia –en direm amor– i tot el que li ensenyaven a la mili –guerra.

Deu anys després, el 10 d’octubre del 1916, el noi que escrivia d’amor i de guerra va sortir amb la baioneta calada d’una trinxera de Vermandovillers, al

front del Somme. Havien d’arrabassar cinc quilòmetres als alemanys.

Es deia Josep Dardichon Fàbregas, va néixer el 12 de juny del 1886 i era fill del francès Émile Dardichon –tintorer tèxtil, ram de l’aigua– i de la catalana Miquela Fàbregas. Català de cultura i de sentiment, tenia nacionalitat francesa i a França havia de fer el servei militar. Va escriure a la llibreta –en català prefabrià i en francès– des del setembre del 1906 fins a la primavera del 1907.

“Joseph Dardichon Fabregas. Soldat al Regiment n. 12. Compagnia n. 11 a la Ciutadela de Perpiña (Pirineus Orientals). Fransa”, va anotar a la primera pàgina.

És el quadern d’un ésser tremendament enamorat. “T’estimo, y tinc por que un altre vingui y te me prengui, y si per desgracia aixó fos, em moriré de pena pues si tu ja no m’estimas, que m’importa la vida”, escriu al començament. La resta de la llibreta és una bogeria de poemes apassionats, *couplets* picants i desbocades narracions d’amor, tot ben barrejat amb les instruccions que l’Exèrcit francès li marca i que van acabar amb una carta que glaça la pell: la que algú, deu anys després, va col·locar al final de la llibreta.

L’Exèrcit li diu, i ell apunta a la llibreta, tot el que el bon soldat francès ha de dur al damunt. Al cos, entre moltes altres coses, la xapa d’identitat, uns calçotets, corbata, mocador, cantimplora, tres cartutxeres, un fusell i un ganivet de baioneta. Al damunt de la motxilla, unes sandàlies de descans, una mica de llenya, una cassola i una llauna de carn en conserva. Dins de la motxilla, també entre un munt de coses, calçotets de recanvi, raspall per a la roba, un altre per a les dents, paquets d’arròs i lleties, una cullera, una llauna de sardines, cinquanta grams de

23

Figura 6. Imatge interior d'un catàleg de Richard Hartmann dels anys 1920-30. El catàleg era distribuït per Ernest Rosenberger, i aquest exemplar pertanyia al fabricant de cardes sabadellenc Joan Figueras Crehueras (Col·lecció Plàcid Garcia-Planas).

galetes i cinc paquets amb vuit cartutxos de tres bales cadascun. Total, 120 bales. Carregant bales i galetes, al costat de reclutes de la Catalunya francesa –Soler, Batlle, Marty, Bonnet...–, l'Exèrcit el fa caminar 208 quilòmetres, de Perpinyà a Larzac, passant per Narbona i Besiers. Ja al camp de Larzac, li ensenyen a llegir el cel. I ell dibuixa l'estrella polar, “que ens mostra constantment la direcció del Nord”.

El Nord. El Somme. La trinxera de la qual un dia sortiria amb la baioneta calada.

“Diuen que l'amor es cec –escriu el recluta a la llibreta del 1906–, pero jo crech que no, pues estic ben convenut que l'amor es una de las cosas que fa mes obrir l'ull. L'amor no nomes no es cec, sino que tambe es molt xerraire.”

L'Exèrcit francès li explica que el món és gran, i ell el dibuixa entre dos oceans glacials. I que Europa té imperis: ell en traça les fronteres. L'Exèrcit li ensenya a cavar trinxeres davant l'enemic, i ell va dibuixant la trinxera entre els paràgrafs d'una delirant narració, *Martir d'amor!*... “L'escena te lloch en lo poble de X... situat als peus de la bella montanya camaril de la Patrona de la Patria estimada”, comença la història... “Se despulla i se fica al llit”, diu la frase que a la llibreta passa just per sota de la trinxera.

L'Exèrcit francès li fa dibuixar una trinxera i d'una trinxera, deu anys després, sortirà amb la baioneta calada per enfonsar-la en la carn dels alemanys. L'Exèrcit també li explica com són els enemics. “Els alemanys estan àvids d'aprendre”, apunta a la llibreta. I li fan escriu-

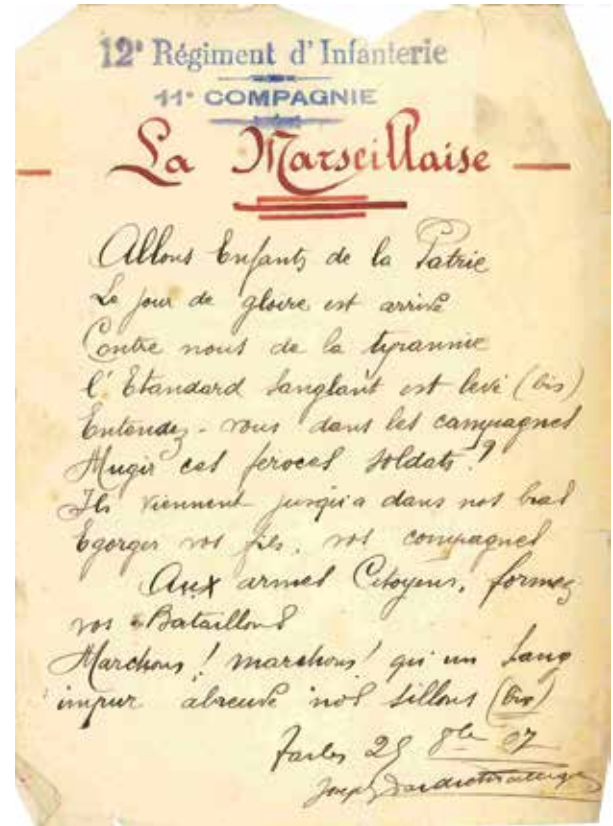
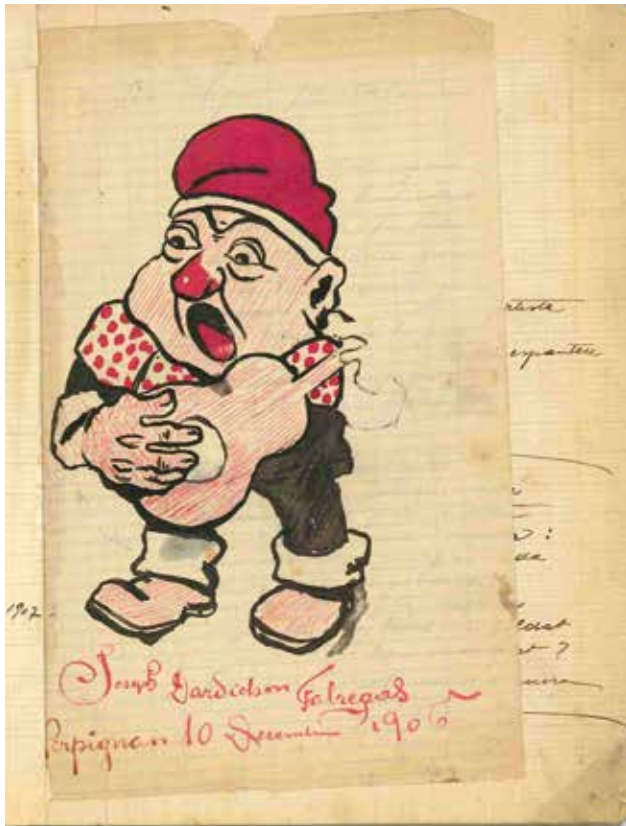

Figura 7 i 8. Imatge del Cu-cut i lletra de La Marsellesa dibuixada i escrita per Josep Dardichon Fàbregas a la llibreta on el 1906 i 1907 va apuntar tot el que sentia i li ensenyaven mentre feia el servei militar a França.

re la lletra de *La Marsellesa* i li ensenyen com cantar-la: “A les armes, ciutadans, formeu els batallons. Marxeu! Marxeu! Que la sang impura amari els nostres solcs.”

L'Exèrcit francès li indica el nombre de soldats que l'enemic és capaç de mobilitzar: Alemanya, 2.500.000 en temps de guerra. El mateix nombre que França. De sobte, a la llibreta, entre el nombre de soldats que és capaç de llançar contra l'enemic, el recluta Dardichon escriu la lletra de *L'emigrant*, poema de la pàtria (sense exèrcit) que ell sent més dins: “Dolça Catalunya, patria del meu cor, cuan de tu s'allunya d'anyorança se mort.”

Legalment francès i resident a Espanya, l'embolic de pàtries era considerable al seu cor: el 1905, un any abans de fer el servei militar, va ajudar a pagar una multa governativa de 125 pessetes al setmanari catalanista *La Tralla*.

L'Exèrcit francès també li ensenya, i ell els cal·ligrafia aplicadament a la llibreta, cants de guerra que

aplanarien el camí cap a les trinxeres del Somme. Com la brutal *Cançó de la partida*: “Del nord al migdia, la trompeta de guerra. Ha sonat l'hora del combat. Terribles enemics de França, reis ebris de sang i orgull, el poble sobirà s'avança. Tirans!, baixeu al taüt. La República ens crida, sapiguem vèncer o sapiguem morir. La República ens crida. Un francès ha de viure per ella, per ella un francès ha de morir.”

Entre enceses proclames per tancar l'enemic en taüts, el recluta Dardichon dibuixa el pagès amb barretina, lligaire i morrut, de la revista *Cu-cut*, assaltada un any abans pels militars (espanyols). I dibuixa el seu enemic: Lerroux.

També apunta les qualificacions que els oficials li posen al final de la instrucció militar. Queda el primer en tot, en servei en campanya, en aptitud de comandament i en pràctica de tir. Entre tret i tret, més *couplets* a la llibreta: “Coneixia totes les famílies, tots els

[il·legible], totes les xafarderies. El nom de les dones infidels i el nombre dels seus amants. Coneixia les pitjors relacions, els marits contents i cornuts. Coneixia les noies decents i les que ja no ho eren.”

I, cal·ligrafiats amb amor, més cants per esbudellar-se: “Amb la veu dels canons d’alarma, França crida als seus fills. Defensem-la, soldats, com es defensa una mare. Morir per la Pàtria. Morir per la Pàtria. És la sort més bonica, la més digna d’enveja.”

La “sort més bonica” li va arribar l’estiu de 1914: va ser mobilitzat.

A l’hivern del 1915, quan feia cinc mesos a la trinxera, va rebre un exemplar de *L’Esquella de la Torratxa* –el número del 18 de desembre de 1914– en el qual s’anuncia una subscripció a favor dels soldats de França. I Dardichon, en agraïment, va escriure una carta al setmanari:

“El periòdic ha vingut a trobar-me dins una trinxera francesa, situada a cinquanta metres de les trinxeres alemanyes. Naturalment, el setmanari ha passat per totes les mans dels inquilins de la trinxera. Quantes coses he vist i he passat durant els cinc mesos que acaben de transcórrer! –segueix explicant a la carta. La guerra va a poc a poc, és veritat, però s’ha de tenir en compte que fem una vertadera guerra de fortalesa, ja que avancem en terrenys plens de trinxeres i defenses de filferro i, en aquestes condicions, quan a la fi de la jornada hem pogut guanyar deu metres, estem més que satisfets i cada dia ens apropem més a la victòria final.”

“Hem vist amb molt gust la subscripció oberta en el seu periòdic, i en nom propi i en nom dels 60 soldats al meu mando, li donem les gràcies. Gràcies extensives a tots els donants, i molt particularment a la senyoreta francòfila, a qui des del nostre cau li enviem un petó cada u de nosaltres...”

Seixanta petons des del cau.

L’esclat

Les tres premonicions vallesanes van acabar esclatant.

A Vernet, aquell concert per a violoncel i piano del 1912 es va celebrar molt a prop d’un monument inaugurat feia pocs mesos: l’únic monument que existia al món a l’Entente Cordiale, l’acord signat vuit anys abans i que segellava l’amistat entre França i Angla-

Figura 9. Imatge del mariscal Joffre que el 1915 pertanyia al músic i alia-dòfil sabadellenc Antoni Baqué (Col·lecció Plàcid Garcia-Planas).

25

terra... contra Alemanya.

Pocs mesos després de començar la guerra, Antoni Baqué ja tenia una gran foto del mariscal Joffre i, escrita a mà, la lletra d’una cançó de guerra, una mena de poema d’odi al Kàiser...

*Ja ton nom vil y malvat
Inspira al mon repugnancia;
Malahit sigas de Deu,
Guillem Segon d’Alemanya!...
Lo pare que’t va engendrà
Ja era fill de mala rassa;
Tant de debó qui’t dugué al mon
Hagués mort abans de naixa
Malahit sigas de Deu,
Guillem Segon d’Alemanya*

Com van acabar el soldat de Mollet el seu bloc?
Una dècada després de fer el servei militar, algú va

Figura 10. Mapa d'Europa que l'Exèrcit francès feia dibuixar al recluta Josep Dardichon Fàbregas a la seva llibreta el 1906.

col·locar dins la llibreta una carta datada a Barcelona el 17 d'agost del 1917. És una carta escrita pel cònsol general de França a Catalunya i dirigida a Anna Plantada, l'esposa de l'antic recluta, que vivia en el número 11 del carrer de Balmes de Mollet del Vallès. Tenien una filla de quatre anys, la Rita.

“Tinc l'honor de fer-li arribar, en plec separat, un diploma referent al sergent Josep Dardichon del 238 regiment d'Infanteria, mort en servei i en la defensa de França. Li agrairia que tornés, degudament firmat, el rebut que li adjuntem. Rebi, senyora, les meves salutacions més distingides.”

Així era la guerra a Europa: un diploma a canvi d'una vida. Pavana per a un recluta difunt.

He pogut esbrinar que el van matar els alemanys –el va matar Europa– el 10 d'octubre de 1916 en una cua de l'ofensiva del Somme. Va sortir de les trinxeres de Vermandovillers amb la baioneta calada. Tenien ordres d'avançar cinc quilòmetres. I els van avançar, van arrabassar als alemanys els boscos de Chaulnes i Ablaincourt (o el que quedava d'aquells arbres).

El recluta que deu anys abans estava boig per lligar va caure amb el grau de sergent quan avançava

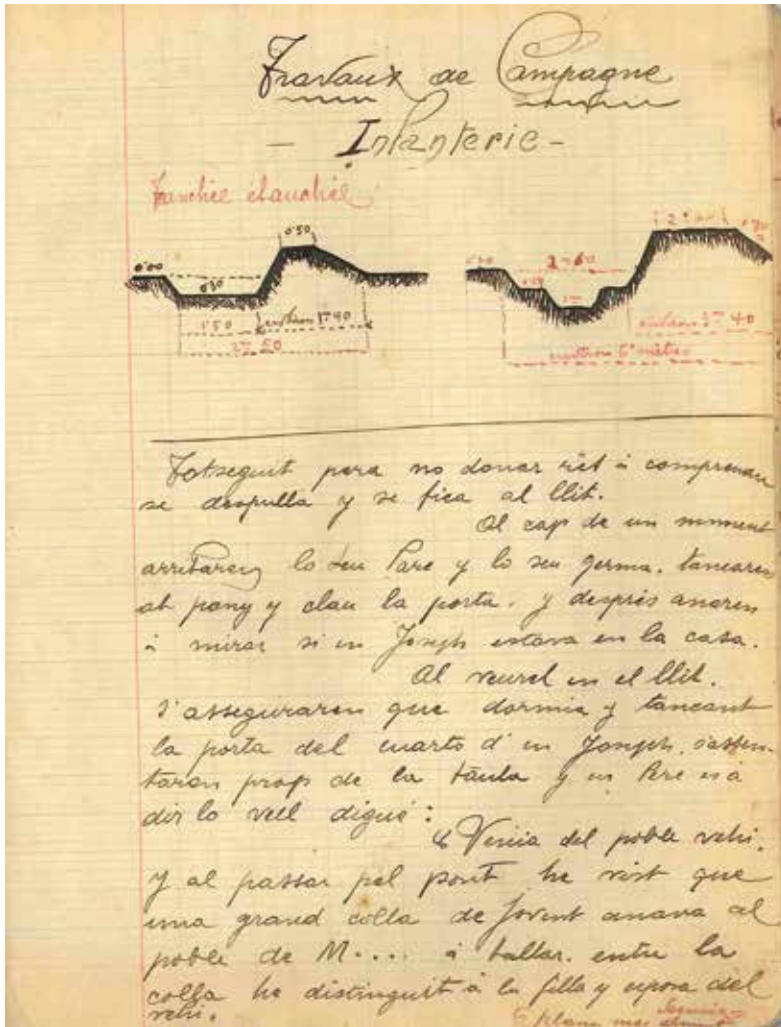

Figura 11. Pàgina de la llibreta recluta Josep Dardichon Fàbregas que mostra com l'Exèrcit francès, vuit anys abans de la guerra, li ensenyava a cavar trinxeres.

27

amb cinquanta dels seus soldats: cada cent metres van costar a França una vida. ¿Quants dels soldats alemanys en la carn dels quals havia d'enfonsar la seva baioneta tenien, com ell, més sensualitat que patria al cos?

Mentrestant, nosaltres teixíem. Teixíem i teixíem embogits.

A les fàbriques de Sabadell, aquelles primeres màquines alemanyes venudes el 1912 per Ernest Rosenberger no trigarien ni dos anys a treballar les vint-i-quatre hores al dia. I ho farien —la història és una gran paradoxa— per abastir l'Exèrcit... francès.

Milers i milers de soldats francesos van morir amb panyo fet a Sabadell. Per una bala o per la metralla d'un obús, el ferro va penetrar els seus cossos travessant primer el que nosaltres havíem teixit. ●